

ERITI RASKEST TAGAJÄRJEST VÄGISTAMISEL

H. Tõnismägi

TRU Kriminoloogia Laboratoorium

I

1. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1962. a. 15. veebruari seadlus «Kriminaalvastutuse tugevdamisest vägistamise eest»¹ sätestas kõrgendatud vastutuse eriti kvalifitseerivatel asjaoludel toimepandud vägistamise eest. Nimetatud seadluse p. 2 legi ettepaneku liiduvabariikide ülemnõukogu presiidiumile viia oma liiduvabariigi kriminaalkodeksitesse vastavad muudatused ja täiendused. «Eesti NSV kriminaalkodeksi»² § 115 lg. 3 redaktsioon tulenebki otseselt nimetatud üleliidulisest normist.³ Üheks vägistamist enamkvalifitseerivaks asjaoluks loeti eriti raske tagajärje põhjustamist.

Ka varasem kriminaalseadus tundis sellist kvalifitseerivat asjaolu, olgugi teatud varieeruva sõnastusega.⁴ Mida aga mõtles seaduse andja terminiga «eriti raske tagajärg vägistamisel»? Selle ühesugune mõistmine äitaks paremini mitte ainult seadust üheselt kohaldada, vaid oleks ka kodanikuõiguste kaitse hädavajalikuks garantiiks. Näeb ju seadus selle kuriteo eest ette isegi kõrgeima karistumäära kohaldamise võimalikkuse. Ometi jätab ta selliste tagajärgede lahtimõtestamise ainult asja arutava kohtu kompetentsi. Lugeda seda aga n.-ö. fakti küsimuseks oleks vää

¹ NSVL ÜT, 1962, nr. 8, art. 84 (avaldatud 21. veebruaril 1962).

² Edaspidi: KrK.

³ ENSV ÜT, 1962, nr. 44, art. 159 (ilmunud 9. novembril 1962).

⁴ VNFSV Kriminaalkodeks. Ametlik tekst muudatustega kuni 1. aug. 1944. a. ühes paragrahvide järgi süstematiseeritud materjale sisaldava lisaga. Moskva, 1944, § 153 lg. 2 — «kui vägistamise tagajärjeks oli kannatanu enesetapmine...» (kehtiv 1. jaan. 1927).

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 1949. a. 15. jaan. seadlus «Kriminaalvastutuse tugevdamise kohta vägistamise eest» p. 2 — «eriti raskeid tagajärgi kaasa toonud vägistamist karistatakse...»

Eesti NSV Kriminaalkodeksi 1. jaan. 1961. a. redaktsioonis § 115 lg. 3 — «mis põhjustas kannatanule eriti raskeid tagajärgi...»

ja raskendaks sotsialistliku seaduslikkuse tagamist. Praeguses kohtupraktikas ja erialases kirjanduses kahjuks antakse eriti raskele tagajärjele sageli erinev sisu. Ei saa aga unustada, et kriminaalseaduse olemuse reaalne avaldumine toimub just konkreetsete kohtuotsuste vormis. — «Sotsialistliku seaduslikkuse hoone on seda tugevam, mida suuremal määral seda ehitatakse mitte ainult «ülevalt», vaid ka «altpoolt», kriminaalasjade massilisema osa läbivaatamisel rahvakohtutes.»⁵

2. Tavaliselt märgitakse või rõhutatakse seaduse preambli kaitstava hüve tähtsust või karistatava ründe ohtlikkust,⁶ NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1962. a. 15. veebr. seadlus vägistamise kohta sisaldab seevastu ainult konstateerivat ehk resolutiivosa. Süvenedes aga KrK üld- ja eriosa teistesse normidesse, avaneb meile ilmekas pilt sellest, kuidas seaduseandja suhtub nimetatud kategooria asjade ühiskonnaohtlikkusse. Nimelt: KrK § 115 lg. 3 on raskete kuritegude loetelus (KrK § 7¹), mille eest on võimalik kohaldada kinnipidamist türmis (KrK § 23 lg. 8) ja erilistel juhtudel ka kõrgeimat karistusmäära (KrK § 22); kriminaalvastutus algab siin 14. eluaastast (KrK § 10 lg. 1); eriti ohtlikuks retsidivistiks tunnistamisel piisab nimetatud kuriteo teistkordsusest (KrK § 42 lg. 1 p. 1); need isikud ei kuulu tingimisi enne tähtaega vabastamisele (KrK § 55¹ p. 3); tapmine seoses vägistamisega on tahtlikku tapmist raskendavaks asjaoluks (KrK § 101 p. 3); nimetatud kuriteo eelnevalt mittelubatud varjamine (KrK § 180) või sellest mitteteatamine (KrK § 181) on kuriteod.

NSV Liidu ja Vene NFSV Ülemkohtud on pidanud korduvalt vajalikuks sama probleemi pinnalt tõusetunud kaasuste äärtrükkimist oma bülletäänides, eriti pärast NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 25. märtsi 1964. a. suunava selgituse nr. 2 «Kohtupraktikast vägistamise asjades» vastuvõtmist.⁷ Nii on eriti raske tagajärje põhjustamisest seoses vägistamisega avaldatud NSV Liidu Ülemkohtu bülletäänides 1964.—1973. a. okt. kokku kuus konkreetset juhtu, VNFSV Ülemkohtu bülletäänides aga veelgi enam — kaks teist.⁸ Ainult ühes neist on puudutatud tõendamise probleemi, üle-

⁵ Vt. A. M. Яковлев. Преступность и социальная психология. (Социально-психологические закономерности противоправного поведения). М., 1971, стр. 220.

⁶ Näit. samal ajal — 15. veebr. 1962. a. vastuvõetud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus «Vastutuse tugevdamisest ründe eest miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule, tervisele või väärikusele».

⁷ «Eesti NSV Ülemkohtu bülletään», 1964, nr. 2, lk. 12—14. Edaspidi määruse pealkirja mitte korras: ülemkohtu pleenumi määrus.

⁸ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1964, № 3, стр. 32—33.

” 1964, № 6, стр. 20—21.

” 1965, № 2, стр. 28—29.

” 1969, № 3, стр. 39—40.

” 1969, № 5, стр. 34—35.

” 1970, № 3, стр. 27—28.

jäänud puudutavad normi rakendamist, kvalifikatsioon. Mitte alahinnates ülemkohtu pleenumi suunava selgituse tähtsust kohtupraktika ühtluse saavutamiseks, peame aga kahetsusväärset märkima, et just nimetatud selgituse p. 8 sõnastus (kutsus esile järgnevad vaidlused ja tingis nii suurt tähelepanu antud küsimusele. Vene NFSV Ülemkohtu pleenum pidas vajalikuks omakorda veel vastu võtta määrus samas küsimuses — «VNFSV kohtute poolt NSVL Ülemkohtu pleenumi 25. märtsi 1964. a. määruse «Kohtupraktikast vägistamise asjades» täitmisest» — määrus nr. 37 5. augustist 1967. a.⁹

Et varem eriti raske tagajärje osas erilisi vaidlusi ei olnud, sellest annab kaudselt tunnistust fakt, et varasem NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 2. detsembri 1960. a. määrus «Mõningatest küsimustest kohtupraktikas vägistamise asjades»¹⁰ läks eriti raske tagajärje küsimusest vaikides mööda.

3. Ülestõstetud probleem on väga tihedalt seotud kuriteo tagajärje ja süü vahekorraga üldse. Peame vajalikuks sellel põgusalt peatuda.

Igale kuriteole on omased ühiskonnale ohtlikud tagajärjed või nende saabumise võimalikkus. Kuid faktilise kahju suurus, selle ulatus võib järsult erineda. Suurema kahju raskendav mõju sõltub aga tema objektiivsest ulatusest ja süüdlase subjektiivsest suhtumisest sellesse. Seda ongi seaduseandja arvesse võtnud nii KrK üldosa (KrK § 38 p. 4) kui eriosa (koosseisulised, kvalifitseerivad ja eriti kvalifitseerivad asjaolud) koosseisude konstrueerimisel.

«Kriminaalõiguslikku tähtsust omab aga ainult selline seos subjekti käitumise ja objektile põhjustatud kahju vahel, mis on subjektile tajutud või võis olla ja pidi olema tajutav subjekti poolt.»¹¹ Sellele on juhitud spetsiaalselt tähelepanu ka NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 18. märtsi 1963. a. määruses «Seaduste rangest järgimisest kohtute poolt kriminaalasjade läbivaatamisel»,

«Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1964, № 4, стр. 14—15.

„ „ 1964, № 9, стр. 9.

„ „ 1964, № 10, стр. 12—13.

„ „ 1965, № 2, стр. 13.

„ „ 1966, № 1, стр. 9—10.

„ „ 1966, № 5, стр. 8.

„ „ 1966, № 6, стр. 9—10.

„ „ 1967, № 1, стр. 10—11.

„ „ 1967, № 7, стр. 9—10.

„ „ 1967, № 12, стр. 5—8.

„ „ 1968, № 7, стр. 7—8.

„ „ 1971, № 2, стр. 10.

⁹ «Сборник постановлений Пленума Верховного Суда РСФСР» 1961—1971. М., 1972, стр. 101—105.

¹⁰ «Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР» 1924—1963. М., 1964, стр. 278—280.

¹¹ А. С. Михлин. Последствия преступления. М., 1969, стр. 6.

kus otseselt öeldakse, et kahjulikud tagajärjed, vaatamata oma raskustele, võivad olla isikule süüks arvatud ainult sel juhul, kui ta tegutses nende suhtes tahtlikult või mõõnis nende saabumist ettevaatamatusest.¹² NSV Liidu Ülemkohtu praktikas äratoodud kaasused pealkirjade all «Objektiivne süüksarvamine on Nõukogude kriminaalõiguses lubamatu»¹³, «Isiku süüdistamine kuriteo toimepanemises, mis põhineb ainult saanud tagajärgede faktile tahtluse või ettevaatamatu süü puudumisel, kujutab endast objektiivset süüksarvamist, mis on võõras Nõukogude kriminaalõigusele»¹⁴, «Isik võib kanda kriminaalvastutust saanud kahjulike tagajärgede eest ainult sel juhul, kui need olid tema süü — tahtluse või ettevaatamatuse — resultaat»¹⁵ rõhutavad sama printsiipi.

Lugeses Eesti NSV Ülemkohtu lahendeid vägistamisel eriti raske tagajärje põhjustamise asjades, torkab silma, et üksikasjalikult on küll analüüsitud põhjusliku seose olemasolu süüdlase käitumise ja saanud tagajärje vahel, kõrvale on aga jäänud süülise seose analüüs saanud eriti raske tagajärje suhtes. Vähe-malt ei kajastu see kohtuotsustes.¹⁶ Ka eeluurimisorganid oma süüdistuse esitamise määrustes ei näita samades asjades saanud tagajärje tajumist süüdlase poolt ning tema suhtumist sellesse. Nähtavasti eeldatakse seda KrK § 3 põhjal, mis räägib kriminaalvastutuse alustest. Nimetatud norm, sätestades süülise vastutuse kuriteo toimepanemise eest, ei ütle aga, kuidas toimida, kui lisaks kuriteo toimepanemisele (põhikoosseisule) kaasnevad kahjulikud tagajärjed, mis on antud kuriteo enamohtliku liigi tunnuseks. KrK § 7, andes kuriteo mõiste ja rääkides «käesolevas koodeksis ettenähtud ühishonnaohtlikust teost...», ei ole pidanud vajalikuks märkida, et see tegu peab olema süüline. Praegusest KrK §-de 3 ja 7 sõnastusest võib teha väärat järelduse, et isik võib küll toime panna kuriteo (tema käitumine vastab täielikult KrK § 7 tunnustele), kuid tema vastutuselevõtmist keelavad KrK § 3 sätted (puudub süü). Süülise vastutuse printsiip kehtib loomulikult ka nende tagajärgede suhtes, mis on ette nähtud kuriteo kvalifitseerivate tunnustena. Et see peaks olema kajastatud ka kriminaalseaduses, sellele on juhitud tähelepanu erialases kirjanduses.¹⁷ See printsiip väljendub ainult Gruusia NSV Krk §-s 11:

¹² «Eesti NSV Ülemkohtu bulletin», 1963, nr. 2, lk. 6—11.

¹³ «Бюллетень Верховного Суда СССР» — 1965, № 4, стр. 17.

¹⁴ Sealsamas, 1964, nr. 6, lk. 18.

¹⁵ Sealsamas, 1965, nr. 4, lk. 15.

¹⁶ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimikud (KrK § 115 lg. 3 ettenähtud kuritegudes) K-1-24/1968,
K-1-13/1971,
K-1-23/1971,
K-1-74/1968 jt.

¹⁷ А. А. Пионтковский. Основание уголовной ответственности. — «Советское государство и право», 1959, № 11, стр. 49. Н. Ф. Кузнецова. Преступление и преступность. М., 1969, стр. 90.

«Vastutus tagajärje eest, mis on seaduses ette nähtud kuriteo raskendava asjaoluna» («ответственность за последствия, предусмотренное законом в качестве отягчающего преступления обстоятельства»).¹⁸

Järeldused

— Eriti raskendavad asjaolud peavad olema seaduses kindlaks määratud.* Kui neid ei ole ammendavalt loetletud eriosa paragrahvis (nagu on seda KrK § 101 puhul), siis tuleks need viia üldosa sätetesse.

— KrK § 7 dispositiooni tuleks täiendada sõnaga «süüline» (s. t. süüline tegu).

— KrK § 3 lg. 2 peaks sisaldama õigusnormi kuriteo tagajärgede kohta, rõhutades põhjuslikku ja süülist seost subjekti käitumise ja saabunud kvalifitseerivat tähtsust omavate tagajärgede vahel.

II

Enamohkke kuritegude vähenemine meie vabariigis 1972. aastal on leidnud äramärkimist üleliidulises ulatuses.¹⁹ Tuuakse esile, et üldise kuritegevuse vähenemise kõrval pannakse toime üha vähem raskeid, enamohtlikke ründeid. Võrreldes 1970. aastaga vähenesid meil 1972. a. tahtlikud tapmised 38%, ülliraske kehavigastuse tekitamised 24%, vägistamised 17%, võrreldes aga 1967. aastaga — 40%.²⁰

Ühe või teise kuriteo langus- või kasvutendentsist annab aga parema ülevaate andmete kõrvutamine rea aastate lõikes. Kuritegude vähenemise seaduspärasusele ei ole iseloomulik avalduda otsejoones, vaid teatud kõikumistega. Veelgi enam — kuivõrd positiivsed nihked meie sotsiaalses tegelikkuses (kultuuritaseme tõus, edusammud uue inimese kasvatamisel jne.) ei avaldu n.-ö. üleöö, ei ole ka alust eeldada kuritegevuse olulisi, järske vähenemisi ühe aasta lõikes. Võiks öelda isegi vastupidi — järsud vähenemistendentsid kuritegevuse statistikas peaksid õiguskaitse organeid hoopis sundima ettevaatlikkusele, valmisolekule tõrjuma võimalikku kuritegevuse aktiveerumist. See leidis kinnitust ka meie vabariigi kohtustatistikas mõningate kuriteoliikide osas.

¹⁸ В. Г. Макашвили. Особенности УК Грузинской ССР. — «Правоведение», 1962, № 1, стр. 72.

* Sama printsiipi rõhutab G. H a z a k. Mida mõista raskendavate asjaoludena ründe korral miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule. — Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 302. Õigusteaduslikke töid XV. Kriminaalõiguse, kriminoloogia, kriminaalprotsessi ja kriminalistika aktuaalseid küsimusi. Tartu, 1972, lk. 85.

¹⁹ П. Кудрявцев. Опыт борьбы с преступностью в Эстонии. — «Социалистическая законность», 1973, № 7, стр. 7—10.

²⁰ Sealsamas, lk. 7.

Tabel 1

**Eesti NSV kõigi kohtuinstantside poolt KrK § 115 järgi kuriteos
süüdimõistetute arv**

1968. a*	1969. a.	1970. a.	1971. a.	1972. a.	1973. a.	1974. a.
100%	65,5%	79,9%	89,3%	64,3%	90,5%	76,2%

* 1968. a. süüdimõistetute arv on võetud võrdluse aluseks ja tähistatud tinglikult 100 protsendiga. Kõik järgnevate aastate andmed kujutavad protsentuaalset suhet 1968. aasta andmetesse.

Tabel 2

Aasta	Kokku süüdimõistetuid KrK § 115 järgi %	Neist 115 lg. 1 järgi %	Neist 115 lg. 2 järgi %	Neist 115 lg. 3 järgi %	Kuriteo staadiumi järgi	
					kuriteo katsed %	lõpuleviidud kuriteod %
1968	100	26,2	4,8	69,0	46,4	53,6
1969	100	32,7	7,3	60,0	41,8	58,2
1970	100	32,8	1,5	64,0	43,3	56,7
1971	100	30,6	5,3	64,0	40,0	60,0
1972	100	25,9	12,9	61,1	30,8	69,2
1973	100	21,0	3,9	75,0	35,5	64,5
1974	100	29,7	4,7	65,5	17,2	82,8
7 a. keskmine	100	28,3	5,7	66,1	36,4	63,6

Järgnevalt vaatlemegi meie uurimise objektiks oleva kuriteo — vägistamise — dünaamikat ja struktuuri meie vabariigis viimasel 7-l aastal. Oleme arvamusel, et kriminaalõiguslike küsimuste käsitlemisel on kriminoloogiline materjal (antud juhul on selleks kriminaalstatistilised näitajad) hädavajalik.

Eriti raske tagajärje põhjustanud kurjategijad moodustasid vaadeldaval ajaperioodil 115 lg. 3 järgi süüdimõistetuid 4,5%.*

* Andmete võrreldavuse tagamiseks on siin autor eriti raske tagajärje hulka arvanud ka tahtliku tapmise seoses vägistamisega (KrK § 101 p. 3), mida aga ENSV Ülemkohus järjekindlalt selle hulka ei arva, vaid kvalifitseerib seda kui ainult elu vastu suunatud kuritegu (sellest edaspidi).

kirjanduse andmeil mujal aga kõigist süüdimõistetutist 5,2%.**

Tabelites toodud kriminaalstatistiliste näitajate analüüsitulenevad alljärgnevad

järeldused:

— Raske isikuvastane kuritegu — vägistamine — väheneb, eriti 1969., 1972. ja 1973. aastal. Kuigi 1970. ja 1971. a. esines võrreldes 1969. a. mõningane tõus, ei ole see ühelgi aastal ületanud 1968. a. taset (vt. tabel 1).

— Eriti raskendavatel asjaoludel toimepandud vägistamised (KrK § 115 lg. 3) moodustavad antud kuriteo liigist enamuse — 7 aasta keskmine (66,1%, kusjuures ühelgi aastal ei ole see ulatunud alla 60% (kõikumised 61—75% vahel). Kui siia juurde arvata veel KrK §-s 115 lg. 2 ettenähtud kuriteod, siis vägistamise lihtkoosseis moodustab vaid alla $\frac{1}{3}$ (28,3%) kõigist antud paragrahvi järgi kvalifitseeritavatest kuritegudest. Loogiline oleks, et kuriteo põhikoosseis moodustaks valdava enamuse antud kuritegude üldarvust.

— KrK § 115 lg. 2 dispositsioon on liiga kitsas ja praktiliselt vähe kasutatav (7 aasta keskmine 5,7%).

— KrK § 115 lg. 2 suhteliselt (ja ka absoluutarvudes) vähene esinemissagedus räägib sellest, et antud kuriteole ei ole omane retsidiivsus. Torkas silma, et nende toimepanijad enamuses ei olnud esimese kuriteo eest veel süüdi mõistetud (esines nn. faktiline retsidiiv), mis teeb antud kuriteo eriretsidiivsuse veel madalamaks. See oleks üks argument kuritegude bioloogiliste põhjuste pooldajate vastu. Kui antud kuritegu oleks põhjustatud ainult isiku psühho-füsioloogilistest iseärasustest, siis see põhjus avalduks sagedamini.

— KrK § 115 lg. 2 kokkusurutud dispositsioon ja selle väike faktiline esinemissagedus on ka selle löike konstruktsiooni ebatäiuslikkuse tunnistajaiks. See võimaldab seadusandlikus korras selle laiendamist teiste, seaduses seni veel mitte ettenähtud kvalifitseerivate tunnustega (konkreetselt edaspidi).

— Et katsed moodustavad lõpuleviidud kuritegudest suure osa — ligi 40% (1968. aastal isegi 46,43%), kõneleb sellest, et kuritegusid on suudetud tõkestada või need on ära hoitud kannatanute enda aktiivse tegutsemise tagajärjel.

— Eriti halb suhe kuriteo toimepanemise staadiumide vahel on aga 1974. aastal — üle $\frac{4}{5}$ on lõpuleviidud kuriteod. Millest on tingitud selline järsk kõrvalekaldumine keskmisest, vajaks omaette uurimist. Valikulisel kontrollimisel selgus, et katse staadiumi jäävad enamuses lihtkoosseisu vägistamised, lõpule viiakse aga

** Г. А н а ш к и н. Квалификация изнасилования приотягчающих обстоятельств. — «Советская юстиция», 1968, № 16, стр. 8.

enamohtlikud koosseisud. See on küll loogiline, kuid ühiskonnale tekitatavat suuremat kahju see ei leevenda. Ühel juhul on üldreeglina vastamisi 2 täiskasvanud isikut, lg. 3 puhul aga on tegemist kas grupiga, alaealistega, eluohtlike vigastuste tekitamisega jne.

III

NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruse p-s 8 selgitatakse, et eriti raskeks tagajärjeks, mis annab aluse süüdlase käitumise kvalifitseerimiseks VNFSV KrK § 117 lg. 3 ja teiste liiduvabariikide vastavate paragrahvide järgi, võib kohus tunnistada näiteks kannatanu surma, enesetapmise või vaimse tegevuse häire, mis oli vägistamise tagajärjeks, aga samuti vägistamise või vägistamiskatse käigus temale kehavigastuse tekitamise, mis tõi kaasa nägemise või kuulmise kaotuse, raseduse katkemise või muud tagajärjed, mis on loetletud VNFSV KrK §-s 108 ja liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavates paragrahvides.²¹

Nimetatud loetelu näitlikkuse rõhutamine rea autorite poolt (mille poole viitab kahtlematult ka sõna «näiteks» määruse tekstis) tundub ülearusena.²² Veel kaugemale on läinud B. A. Blinder²³, kes heidab ülemkohtu pleenumile ette, et see loetelu on «mitteküllaldaselt täielik ja tähendab vaid seaduse tõlgendamist, mitte aga raskendavate asjaolude loetelu seaduslikku kinnitamist». Kui aga liidu ülemkohtu pleenum talitaks Blinderi soovitusel kohaselt, siis ta ületaks juba oma funktsioonid ja kompetentsi. Eriti raskendavate tagajärgede a m m e n d a v a loetelu andmine tähendaks sisuliselt ülemkohtu pleenumile õigusnormi loova tegevuse omistamist.

Vaatleme nüüd erialases kirjanduses ja kohtupraktikas käsitletud eriti raskete tagajärgede tüüpilisemaid, elus sagedamini esinevaid võimalusi üksikhaaval.

1. Kannatanu surm

a) **Tahtliku tapmise läbi.** On loomulik, et vägistamise kvalifikatsioon, seotud kannatanu surma põhjustamisega, peab erinema

²¹ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1964, № 3, стр. 20.

²² Ю. В. Александров. Уголовная ответственность за изнасилование. Учебное пособие. Киев, 1968, стр. 54; Л. А. Андреева, Г. А. Густов, В. Г. Степанов, А. П. Филиппов. Расследование изнасилований. (Учебное пособие). Л., 1971, стр. 21; Я. М. Яковлев. Половые преступления. Душанбе, 1969, стр. 177; А. Н. Игнатов. Особо тяжкие последствия изнасилования. — «Советская юстиция», 1968, № 10, стр. 10.

²³ Б. А. Блиндер. Уголовноправовая охрана свободы и достоинства женщины. Ташкентский государственный университет им. В. И. Ленина. Научные труды. Выпуск 370. Ташкент, 1970, стр. 90.

sõltuvalt subjekti süüst eriti raske tagajärje põhjustamisel. Koh-
tupraktikas ja juriidilises kirjanduses kohtame aga sageli erisugu-
seid, ka diametraalselt vastupidiseid lahendusi. Osa autoreist
leiab, et tahtlik tapmine seoses vägistamisega on kvalifitseeritav
ainult tahtliku tapmisena raskendavatel asjaoludel (KrK § 101
p. 3) ja täiendavalt kvalifitseerimist KrK § 115 järgi ei vaja.²⁴
NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 3. juuli 1963. a. määrus nr. 9
«Mõnedest kohtupraktikas tekkinud küsimustest tahtliku tapmise-
asjades» andis juhise, et tapmine seoses vägistamisega on kvali-
fitseeritav ainult VNFSV KrK § 102 p. «e» (ENSV KrK § 101 p. 3)
järgi.²⁵

VNFSV KrK kommentaaride autorid peavad vajalikuks sisse-
tuua veel ajalisi kriteeriumi. Kui tahtlik tapmine toimub vägis-
tamise ajal (в момент изнасилования), võitluses kannatanuga või
vahetult pärast vägistamist eesmärgil vältida paljastamist või
kättemaksuks vastuhakkamise eest jne., on tegemist ainult KrK
§ 102 p. «e» ettenähtud kuriteoga. Kui vägistamist ja tahtlikku tap-
mist lahutab aga tunduv ajavahemik ja uus kuritegu pannakse
toime esimese varjamise eesmärgil, on tegemist kuritegude reaalkon-
kurentidega (KrK §-d 117 ja 102 p. «e»).

Loogiline on esitatud autorite seisukohtades see, et üks taga-
järg — kannatanu surm — ei saa olla samaaegselt vägistamise-
eriti kvalifitseerivaks tunnuseks (KrK § 115 lg. 3) ja omakorda
veel tahtliku tapmise raskendavatel asjaoludel põhikoosseisu tun-
nuseks. Ta võiks veel olla üks kahest, aga mitte mõlemad ühel ja
samal ajal. Vaatamata sellele, et pooldame toodud lahendust, on
KrK §-de 101 p. 3, ja § 115 lg. 3 ideaalkonkurentsi pooldavad
autorid arvulises enamuses.²⁶

²⁴ М. К. Аниязц. Ответственность за преступления против жизни по
действующему законодательству союзных республик. М., 1964, стр. 111.
Ю. В. Александров. Уголовная ответственность за изнасилование. Учеб-
ное пособие. Киев, 1968, стр. 57; Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud
väljaanne. Parandatud ja täiendatud trükk. Koostanud professor Ilmar
Rebane. Tallinn, 1972 (edaspidi: Eesti NSV Kriminaalkodeks. Kommentee-
ritud väljaanne), § 101, komm. 5a, § 115, komm. 4b. Комментарий уголов-
ного кодекса РСФСР под. ред. Б. С. Никифорова. М., 1963, стр. 253, 280.

²⁵ NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi ja Eesti NSV Ülemkohtu pleenumi
määruste valikkoogu 1960—1970. Tallinn, 1971, lk. 166—170.

²⁶ С. В. Бородин. Квалификация убийства по действующему законода-
тельству. М., 1966, стр. 66—68; Н. И. Загородников. Преступление против
жизни. М., 1961, стр. 179; А. Н. Игнатов. Вопросы квалификации убийств
и изнасилований. Раскрытие тяжких преступлений против личности (Материалы
научно-практической конференции). М., 1973, стр. 53; Я. М. Яковлев.
Половые преступления. Душанбе, 1969, стр. 179; (kui erinevatel aegadel, siis
geaalkonkurent, muil juhtudel ideaalkonkurent); Б. А. Блиндер. Уголовно-
правовая охрана свободы и достоинства женщины. Ташкентский государственный
университет им. В. И. Ленина. Научные труды, выпуск 370, Ташкент, 1970,
стр. 83.

Huvi pakub veel eeltoodud kahe variandi kombineeritud kasutamine L. Andrejeva poolt.²⁷ Tema järgi tahtlik tapmine vägistamise käigus — füüsilise vägivalla kasutamisel sugulisse vahetõrje astumiseks on kvalifitseeritav Krk §-de 117 lg. 3 ja § 102 p. «e» järgi konkurentsivõrre. Kõik, mis toimub aga pärast vägistamist — kuriteo varjamiseks, kättemaksuks luhtunud vägistamise eest — on vaadeldav iseseisva kuriteona ega mõjuta vägistamise kvalifikatsiooni. Seega KrK § 117 lg. 1 või lg. 2 (sõltuvalt muudest kvalifitseeritavatest asjaoludest peale kannatanu surma) ja KrK § 102 p. «e» moodustavad reaalkonkurentsivõrre. Lühidalt: kui eelnevad autorid seostasid vägistamise ja tahtliku tapmise kvalifikatsiooni ajalise kriteeriumiga, siis L. Andrejeva seondab seda vägistamise objektiivse küljega. Kui surm põhjustatakse tegevusega, mis langeb vägistamise põhikoosseisu objektiivse külje tunnuste hulka, on tegemist eriti raske tagajärjega vägistamisel ja see kvalifitseeritakse L. Andrejeva järgi ideaalkonkurentsivõrre KrK §-ga 101 p. «e». Kui vägistamine on lõpule viidud ning surm põhjustatakse muudel asjaoludel (näit. varjamiseks, kättemaksuks jne.) kas või vahetult pärast vägistamist, on tegemist Krk §-des 117 lg. 1 ja 102 p. «e» ettenähtud kuritegudega.

Meie arvates sõltub kogu probleem KrK § 101 p. 3 sõnastuse «seoses vägistamisega» lahtimõtestamisest. Võtmeks saab siin sõnale «seoses» õige sisu andmine. Seda aitab aga teha Krk § 101 p. 3 kogu tekst, mitte selle viimane osa. Krk § 101 p. 3 kõlab «teise kuriteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil või seoses vägistamisega». Võime järeldada, et toodud kolm võimalust on omavahel sarnased, seotud ühesuguse mõttega, alternatiivsed. Oleks ju muul juhul «seoses vägistamisega» paigutatud eraldi punktina, nagu on p-s 2 «huligaansel ajendil». Siit teeme järelduse, et ka tahtlik tapmine seoses vägistamisega on eelkõige toime pandud selle varjamise või hõlbustamise eesmärgil ja moodustab endast liitkuriteo koosseisu (tapmine + vägistamine või vägistamine + tapmine).

Blinder viitab oma seisukohtade tõestamiseks analoogiale tahtliku tapmise ja röövimise konkurentsivõrre kvalifitseerimisel. Konkurentsivõrre ei kutsuvat siin esile mingeid vastuväiteid. Mitte teemast kõrvale kaldudes märgime vaid, et seadust tuleb lugeda täpselt. Krk § 101 p. 1 räägib tahtlikust tapmisest omakasu ajendil (mitte «seoses röövimisega»), Krk § 101 p. 3 aga «tahtlikust tapmisest seoses vägistamisega». Viimasel juhul on kasutatud üheaegselt kahte terminit — tapmine ja vägistamine.

Hoopis küsitavam on, kas seaduseandjal oli vaja Krk §-s 101 p. 3 eraldi välja tuua seost ühe kuriteoga, kuivõrd sama punkti eelnev sõnastus kaatab selle.

²⁷ Л. А. Андреева и др. Расследование изнасилований. (Учебное пособие). Л., 1971, стр. 20.

Milline on Eesti NSV Ülemkohtu praktika tinglikult «seksuaal-mõrvaks» nimetatavate kuritegude (võrdle termin «röövmõrv»²⁸) kvalifitseerimisel? Vastus on üks — ainult KrK § 101 p. 3.²⁹ Kvalifikatsioon ei ole siin sõltunud sellest, kas tahtlik tapmine pandi toime pärast vägistamist (Orase ja Fjodori süüdistusasjad) või enne vägistamist (Kuke süüdistusasi), kuid vägistamise sihil, millele vägistamist ei järgnenudki. Kuritegude konkurentsi kvalifitseerimise kohmakusele puhttehnilisest küljest on juhitud tähelepanu teadlaste-praktikute poolt ka varem.³⁰

Kahjuks on vabariigi ülemkohus oma järjekindlas kvalifitseerimispraktikas — ainult KrK § 101 p. 3 — teinud ühe, mitte õnnestunud erandi. See on kriminaaltoimik Hiiesalu süüdistuses lapsealise (8. a.) D. Kaupali tapmises.* Nimetatud episoodis on Hiiesalu kuritegu kvalifitseeritud KrK §-de 15 lg. 2; 115 lg. 3 ning 101 p-de 3 ja 7 järgi; Hiiesalu mõisteti süüdi KrK §-de 15 lg. 2 ja 115 lg. 3 järgi ja karistati 15-aastase vabadusekaotusega, § 101 p. 3 ja p. 7 järgi aga erakordse karistumäära — surmanuhtlusega.³¹

Toodud kvalifikatsiooni võib lahti mõtestada vaid selliselt: KrK § 15 lg. 2 ja 115 lg. 3 kvalifikatsiooni aluseks on kannatanu lapsealises, mitte aga eriti raske tagajärg — tema surm. KrK § 101 p. 3 hõlmab selle. Teisiti jääks arusaamatuks, kuidas karistumäärad üht ja sama käitumist hõlmava kuriteo osas saavad erineda.

Pidades silmas varasemat ülemkohtu praktikat, oleks järjekindel olles õigem olnud ka antud juhul piirduda kvalifikatsiooniga KrK § 101 p. 3 järgi toodud episoodis (Hiiesalu mõisteti süüdi veel teiste kuriteoepisoodide järgi).

Et vabariigi ülemkohtu praktika ei mõista KrK § 101 p. 3 sõnastust «seoses vägistamisega» laiendavalt, sellest annab tunnistust Frolovi süüdistusasi KrK §-de 15 lg. 2; 101 p. 3, ja 115 lg. 3 järgi.³²

Frolov oli toime pannud oma vabaabielunaise lapsealise (12. a.) tütre korduvaid vägistamisi ajavahemikus 1967. a. juulist kuni 1968. a. jaanuarini. Pärast seda kui tütar oli rääkinud emale tema suhtes toimepandud kuritegudest, lubas viimane mehe tegudest teatada ametivõimudele. Et varjata kuriteo avalikuks tulekut, otsustas Frolov tappa lapse ema. Kuritegu jäi katse staadiumi. Lapse vägistamine oli kvalifitseeritav

²⁸ G. H a z a k. Omakasu ajendil tapmise kvalifitseerimisest. — «Nõukogude Õigus», 1968, nr. 1, lk. 15.

²⁹ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimikud Orase süüdistus- ja KrK § 101 p. 3 järgi — K-1-3/1968; Kuke süüdistus- ja KrK § 101 p. 3 järgi — K-1-12/1973; Lippo süüdistus- ja KrK § 101 p. 3 järgi — K-1-30/1973; Fjodori süüdistus- ja KrK § 101 p. 3 ja p. 7 järgi — K-1-45/1969 jt.

³⁰ G. H a z a k. Omakasu ajendil tapmise kvalifitseerimisest. — «Nõukogude Õigus», 1968, nr. 1, lk. 14.

* Kuna nimetatud kuritegu valgustati 1968. a. laiadele elanikkonna hulkadele raadio ja televisiooni kaudu seoses kuriteo avastamise, uurimise käigu ja kohtuprotsessiga, puudub vajadus kuriteo sündmuse kirjeldamiseks.

³¹ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-58/1968.

³² Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-51/1968.

KrK § 115 lg. 3 järgi, ema tapmise katse — KrK §-de 151 lg. 2 ja 101 p. 3 järgi. Kohtuotsuses on öeldud, et tahtlik tapmine oli kavatsatud seoses teise kuriteo varjamisega (mitte seoses vägistamisega).

Siit saab teha olulise järelduse: Eesti NSV Ülemkohus vaatab tahtlikku tapmist seoses vägistamisega ainult kannatanu enda kohta käivana, teiste lähedaste isikute — isegi ema suhtes toimepandud tapmist, olgugi tütre vägistamise pinnalt tõusetunud ajendil — osas aga kui tahtlikku tapmist seoses teise kuriteo varjamisega. Eespool (I osas) märkisime, et Eesti NSV KrK varasem (1. jaan. 1961. a.) § 115 lg. 3 redaktsioon oli praegusest sõnastusest erinev — «mis põhjustas kannatanule eriti raskeid tagajärgi» (autori sõrendus). See oli täpsem. Üleliiduline seadus jättis sõna «kannatanule» vahele, mis ei tule kasuks seaduse ühesugusel mõistmisel.

Järeldused

— Tahtlikku tapmist vägistamisel ei saa lugeda vägistamist kvalifitseerivaks eriti raskeks tagajärjeks, vaid siin on tegemist isiku elu vastu suunatud kuriteoga, mis kuulub kvalifitseerimisele vaid KrK § 101 p. 3. järgi.

— Termini «seoses vägistamisega» all tuleb mõelda sellist tapmist, mis pannakse toime kas enne vägistamist, vägistamise ajal või vahetult pärast vägistamist. Seondub see ainult kannatanuga.

— Reaalkonkurentis esineb siis, kui tahtlik tapmine pannakse toime hiljem, tunduva ajavahemiku möödumisel, ning siis ei ole tahtlik tapmine vägistamise eriti raskeks tagajärjeks, vaid vägistamist tuleb vaadelda iseseisva kuriteona.* Kannatanu surm ei mõjuta siin kvalifikatsiooni KrK § 115 järgi, see on hõlmatud KrK §-ga 101 p. 3. KrK § 101 p. 3 kvalifikatsiooni tingib sel juhul mitte tapmine seoses vägistamisega, vaid tapmine seoses teise kuriteo varjamisega.

b) **Ettevaatamatu tapmine.** «Kui vägistamisel põhjustatakse kannatanu surm ettevaatamatuse tõttu, siis surm on vägistamise eriti raske tagajärje resultaat ja on hõlmatud nimetatud kuriteo objektiivse küljega. Selline kuritegu tuleb kvalifitseerida ainult VNFSV KrK § 117 lg. 3 järgi, täiendavat kvalifikatsiooni VNFSV KrK § 106 järgi ei nõuta.»³³ Siin on vägistamise probleeme uurinud autorid üksmeelsed.³⁴ Ka Eesti NSV KrK kommenteeritud väl-

* Analooiliselt on lahendatud Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi 5. aug. 1967. a. määruses «NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 25. märtsi 1964. a. määruse «Kohtupraktikast vägistamise asjades» täitmisest» p. 6 olukord, kus ähvardus tappa hiljem pärast vägistamist, näiteks selleks, et ei teatataks kuriteost, kvalifitseeritakse reaalkonkurentsis KrK §-de 117 lg. 1 (mitte lg. 2) ja § 207 (ähvardus tappa) järgi.

³³ Л. А. Андреева и др., *op. cit.* стр. 20.

³⁴ Б. А. Блиндер. *op. cit.* стр. 84; Я. М. Яковлев. *op. cit.* стр. 179. Ю. В. Александров. *op. cit.* стр. 57.

jaande autorid on seadnud eriti raskete tagajärgede loetelus kannatanu surma ettevaatamatu põhjustamise esikohale.³⁵ Selle seisukoha paikapidavust kinnitab vabariigi ülemkohtu praktika.

Kod. Zelenkov mõisteti süüdi selles, et ta 24. okt. 1970. a., olles tugevas alkoholijoobes, vägistas Kingissepa linnas 79. a. vanuse lamava haige, kes ei olnud suuteline isegi iseseisvalt liikuma. Pärast kahte vägivaldset sugulist vahekorda tõstis kallaletungija vanakese aknast välja õue, ise heitis tuppa magama. Nädal hiljem, 30. okt. kannatanu suri. Kohtumed. ekspertiisi kohaselt soodustas kannatanu surma saabumist füüsiline ja psüühiline trauma, mis kaasnes vägistamisele, ning sellele järgnev külmetamine.³⁶

Zelenkov mõisteti süüdi eriti raske tagajärje põhjustamises seoses vägistamisega (KrK § 115 lg. 3), selleks tagajärjeks pidas kohus kannatanu tapmist ettevaatamatusest.

Kuritegude konkurents (vägistamine ja tapmine ettevaatamatusest) kvalifitseerimise pooldajaid leidub isiku elu vastu suunatud kuritegude uurijate hulgas.³⁷ Sellega nõustumine seaks meid jällegi probleemi ette, kus tagajärg — kannatanu surm — on pandud teenima kahte ülesannet — on vägistamine eriti kvalifitseerivaks tunnuseks ja omaette iseseisvaks kuriteoks — tapmiseks ettevaatamatusest.

Oleme seisukohal, et tahtlikult toimepandud kuriteo ettevaatamatu tagajärg on kas kuriteo objektiivset külge moodustava tagajärje koosseisuline või seda koosseisu kvalifitseeriv tunnus. Mitte aga iseseisev kuritegu. Seda kinnitab kriminaalõiguslike normide ülesehitamise üldmeetodika ja kohtupraktika antud küsimuses.

c) **Kannatanu enesetapmine.** Antud juhul on tegemist enesetapmisele viimise (KrK § 106) erijuhuga, kusjuures enesetapmisele viimine (kaudse tahtlusega või ettevaatamatuse tõttu toimepandud tegu) on raskema, otse tahtlusega toimepandava kuriteo (vägistamise) tagajärg. Enesetapmisele viimine on siin täielikult hõlmatud KrK § 115 lg. 3 dispositsioonist. Ei saa nõustuda autoriga, kelle arvates süüdlasel võib kannatanu enesetapmise suhtes esineda ka otsene tahtlus.³⁸ Meie arvates on otse tahtluse korral tegemist juba tahtliku tapmisega. Analoogiliselt on lahendanud süü küsimuse enesetapmisele viimisel meie KrK kommentaaride autorid.³⁹

³⁵ Eesti NSV Kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne, § 115, komm. 10 «с».

³⁶ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-13/1971.

³⁷ С. В. Бородин. Квалификация убийств по Советскому уголовному праву. М., 1965, стр. 62; Н. И. Загородников. Преступление против жизни. М., 1961, стр. 137—138.

³⁸ Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 85; Я. М. Яковлев, *op. cit.*, стр. 181.

³⁹ Eesti NSV Kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne, § 106, komm. 7.

Põhjusliku ja süülise seose olemasolu kindlakstegemise vajadusel peatusime sissejuhatavas osas. Märgime vaid, et antud juhul on see eriti komplitseeritud. Lülitub ju sündmuste põhjusliku arengu ahelasse teise isiku, kannatanu enda teadlik ja tahteline tegevus, mis võib seda põhjuslikku seose arengut suunata või muuta. Sinna võivad sekkuda sündmused, mis ei ole vahetult seotud süüdlase käitumisega, kuid avaldavad mõju kuritegeliku tagajärje saabumisel.

Oieti juhib B. Blinder⁴⁰ tähelepanu asjaolule, et kui kannatanu tapab enese mitte vägistamise tagajärjel, vaid teiste sotsiaalsete suhete pinnal, kuigi ka seotud toimepandud kuriteoga, ei saa neid arvata kurjategijale süüks. Ta toob näiteks kannatanu, kes pärast tema kallal toimepandud kuritegu satub hiljem teiste, lähedaste isikute pilgete ja mõnituse alla, mille tagajärjel ta paneb toime enesetapmise.

Sellist põhjusliku seose arengut on süüdlasel raske ette näha.

Tüüpiline on aga, et kurjategija, suhtudes äärmiselt egoistlikult ja ükskõikselt kannatanusse, ei vaevugi mõtlema mingitele tagajärgedele, mida ta aga antud asjaoludest võis ette näha ja pidi ette nägema. Kuriteo subjektiivse külje tuvastamisel peavad uurimis- ja kohtuorganid nagu asetama end kurjategija «rolli» ja püüdma tema asemel mõistatada, mida see või teine isik võis ette näha või pidi ette nägema. Kurjategijale on üldreeglina ükskõik, mis saab hiljem, tema mõttemaailma täidab kuriteo läbi saavutada püütav eesmärk. Kas siin ei ole tegemist ilmse vastuoluga? Uhel pool kurjategija, kes meie töökspidamisi miskiks ei pea, teisel pool seaduse kohaldajad, kes üksikasjalikult kaaluvad ja püüavad n.-õ. kurjategija eest lahti võttestada tema subjektiivset suhtumist saabuvatesse tagajärgedesse, silmas pidades tema õiguslikke garantiisid. Ei, see annabki seadusele «täiendavalt kõlbelist jõudu, näitab seaduslikkuse väarikust, moraalset üleolekut.»⁴¹

Õöl vastu 1. jaan. 1968. a. pandi Tallinnas, Ehitusvalitsuse nr. 423 ühiselamus toime 5-liikmelise grupi poolt kallaletung naisisikule, kusjuures 3 neist panid kannatanu suhtes toime vägistamise. «Olles viidud meeleheitele kurjategijate käitumisest ja nähes, et teda tahetakse veel vägistada, otsustas ta enda tappa» (lause kohtuotsusest). Kannatanu rebis end vägistajate käest lahti ja hüppas 5. korruse aknast alla. Tänu arstiabile suudeti kannatanu elu päästa ja ta andis ütlusi asja kohta.⁴²

Vastavalt ülemkohtu pleenumi määrusele ei ole kannatanu enesetapmiskatset loetud vägistamise eriti raskeks tagajärjeks. Nimetatud pleenumi määruse projektis oli see kirjanduse andmeil loetletud, kuid lükati tagasi. Toodud meie vabariigi näite puhul

⁴⁰ Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 85.

⁴¹ А. М. Яковлев. *Преступность и социальная психология*. М., 1971, стр. 224.

⁴² Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-24/1968.

oli süüdlaste käitumine kvalifitseeritud küll ENSV KrK § 115 lg. 3 järgi, kusjuures eriti kvalifitseerivateks asjaoludeks oli grupilisus ja eriti raske tagajärje põhjustamine. Viimane ei olnud seonduvad aga enesetapmiskatsega, vaid saabunud ülraskete kehavigastustega, mis enesetapmiskatsega kaasnesid.

Et ENSV Ülemkohus ei loe enesetapmiskatset vägistamise eriti raskeks tagajärjeks, see on sõna-sõnalt välja öeldud kohtuotsuses Uibo, Silma jt. süüdistusasjas.

Kannatanu, olles alaealine ja varem sugulistes vahekordades mitte olnud, otsustas pärast tema suhtes toimepandud grupilist vägistamist enda tappa ja hüppas jökke. Üks kuriteost osavõtjatest sekkus ning keelitas kannatanut loobuma uputamise kavatsusest. Kui eeluurimisorganid olid vägistajatele esitanud süüdistuse ka eriti raske tagajärje — enesetapmisele viimise katse — põhjustamises, siis ülemkohus oma otsuses näitas, et «kannatanu enesetapmiskatset ei saa arvestada eriti raske tagajärjena, mis annaks alust ENSV KrK § 115 lg. 3 kohaldamiseks, kuivõrd reaalselt (autori sõrendus) eriti raskeid tagajärgi ei kaasne- nud».⁴³

Enesetapmiskatset arvavad KrK § 115 lg. 3 tagajärgede hulka vaid reaalselt saabuvate ülraskete kehavigastuste kaudu ka J. Jakovlev⁴⁴ ning L. Andrejeva⁴⁵.

A. Ignatov⁴⁶, B. Blinder⁴⁷ ja Aleksandrov⁴⁸ loevad kannatanu enesetapmiskatset eriti raskeks tagajärjeks igal juhul, sõltumata faktiliselt saabuvatest kahjustustest.

Kahtlematult võib enesetapmiskatse (sõltuvalt toimepanemise viisist) kujutada reaalselt ohtu kannatanu elule ning tervisele. Sageli suudetakse see ära hoida vaid õnneliku juhu läbi. Miks peaks süüdlase olukorda kergendama nende tagajärgede mitte-saabumise eest, mille ärahoidmine ei sõltunud sugugi temast? NSV Liidu Ülemkohus ei välista aga vastutust vägistamise eest eriti raskendavatel asjaoludel, kui kurjategija püüab vältida saabuvaid eriti raskeid tagajärgi (kannatanu surma), kuid see tal ei õnnestu.

Alaealine, olles vägistatud, viskus kurjategija juuresolekul rongi alla, tappes enda. Kassatsioonikaebuses NSV Liidu Ülemkohtu Sõjakolleegeiumile palus advokaat arvestada, et süüdlane ei näinud ega võinud ette näha kannatanu hukkamist. Ta püüdis isegi vältida seda, joostes kannatanule järele, kuid kukkus ja ei suutnud teda kinni pidada. Sõjakolleegeium märkis, et «kuigi süüdlane ei soovinud nii raskeid tagajärgi, ta võis ette näha ja pidi ette nägema oma käitumise tulemusena sellist võimalust. Ta tööpoolest võttis ette teatud abinõusid, et vältida kannatanu enesetapmist, kuid see ei avalda mõju tema käitumise juriidilisele kvalifikatsioonile».⁴⁹

⁴³ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-50/1970.

⁴⁴ Я. М. Яковлев, *op. cit.*, стр. 182.

⁴⁵ Л. А. Андреева и др., *op. cit.*, стр. 28.

⁴⁶ А. Игнатов. Особо тяжкие последствия изнасилования. — «Советская юстиция», 1968, № 10, стр. 10—11.

⁴⁷ Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 86.

⁴⁸ Ю. Александров, *op. cit.*, стр. 57.

⁴⁹ «Бюллетень Верховного Суда СССР» — 1969, 3, стр. 39—40.

Kui meie vabariigi kohtupraktikast äratoodud kaasuses oleks 5. korrusel allahüpanu jäänud juhuse tõttu riideid pidi rõdu külge rippuma või oleks maandunud alt läbisõitva veoauto heina-koormasse ning mingeid vigastusi ei oleks kaasnud, mille poolest oleks süüdlaste ühiskonnaohtlikkus siis väiksem? Kas asi ei muutu kurioosseks — süüdlastele karmi ja õiglase karistuse määramise võimaluse nimel hakkaksime hoopis ootama ja soovima kannatanule raskeid tagajärgi? Kas A. Ignatovi jt. seisukohad kvalifikatsiooni küsimustes ei tundu põhjendamatud?

Järeldused

— Kannatanu enesetapmine on põhjusliku ja süülise seose olemasolul vägistamist eriti kvalifitseerivaks tunnuseks ENSV KrK § 115 lg. 3 mõttes.

— Kannatanu enesetapmiskatse seda ei ole. See tuleneb seaduse enda tekstist ja ülemkohtu pleenumi selgitusest. Kui sellega aga kaasnevad KrK § 107 ettenähtud tagajärjed — üliraske kehavigastus, siis kuulub süüdlase käitumine kvalifitseerimisele ainult ENSV KrK § 115 lg. 3 (järgi. Eriti raskendavaks asjaoluks on seejuures mitte enesetapmiskatse fakt, vaid sellega kaasnud eriti rasked tagajärjed.

— Kuna enesetapmiskatse seab üldreeglina ohtu kannatanu elu, siis on nimetatud tagajärjega vägistamine tunduvalt ohtlikum vägistamise lihtkoosseisust. Et liiduvabariigil puudub KrK § 115 lg. 3 sisu laiendamise õigus (KrK § 115 lg. 3 tuleneb otsest üleliidulisest seadusest), siis oleks meie poolt pakutav lahendus järgmine:

täiendada KrK § 115 lg. 2 dispositiooni sõnadega «seoses elu ohustamisega», mis hõlmaks ka kannatanu enesetapmiskatse ja tõstaks nimetatud juhtudel süüdlaste vastutust, võrreldes kuriteo lihtkoosseisuga.

d) **Kannatanu surm katsel päästa end kurjategija käest.** On võimalikud juhud, kus ründe ohver võtab kasutusele sellised enesepäästmise võtted ja vahendid, mis seavad ta elu reaalsesse ohtu ning toovad kaasa isegi surma. Nii võib naiskodanik kallaletungija eest põgenemisel sattuda auto või muu sõiduki rataste alla, uppuda veekogu ületamisel, hüpata maha liikuvalt rongilt, auto veokastist jne. Erinevalt eelmises punktis käsitletud kaasusest (juhtum ehitusvalitsuse ühiselamus) on siin kannatanul eesmärk vabaneda kurjategijast, päästa end, kuid ta hukkub õnnetusjuhtumi läbi või mõnel muul taolisel põhjusel.

Makarovi üks kuritegudest seisnes selles, et ta 5. det. 1968. a. Tartus, Tiigi tn. 19—12 püüdis füüsilise vägivalla abil kallutada kannatanut temaga sugulisse vahekorda astuma. Ta lõi kannatanut rusikaga näkku, kägistas kõrist. Saavutanud lubaduse alluda, laskis ta kannatanu lahti. Tütarlaps lubas lahti riietuda, kuid palus ründajal eemal seista. Saanud

vabaks, hüppas ta teise korruse aknast alla, et põgeneda. Ta sai raskeid kehavigastusi.⁵⁰

Eeluurimisorganid kvalifitseerisid süüdlase käitumise selles episoodis KrK §-de 15 lg. 2; 115 lg. 2 ja 108 lg. 1 järgi.

Eesti NSV Ülemkohus, arutades Makarovi süüasja, leidis õigesti, et ta ei saa vastutada raskete kehavigastuste tahtliku tekitamise eest, sest süüdlane ei soovinud ega mõõnanud selliseid tagajärgi, «kuid võis ette näha ja pidi nägema sellist võimalust» (kohtuotsusest). Ülemkohus kvalifitseeris Makarovi käitumise selles osas KrK §-lt 108 lg. 1 §-le 112 lg. 2.

Kuna antud juhul ei saanud eriti raskeid tagajärgi — surm, üliraske kehavigastus —, siis ei olnud süüdlase käitumises tõepoolest KrK § 115 lg. 3 koosseisu. Probleem tõusetub siin aga kuritegude konkurentsivõime kvalifitseerimise pinnalt. Ülemkohtu pleenumi määruse p. 4 kohaselt on kehavigastuste tekitamine hõlmatud vägistamise objektiivse külje tunnustega, mahtudes mõiste «vägivald» alla.

Ettevaatamatusest tekitatud raske kehavigastuse eraldi kvalifitseerimine oli siin ülearune. See, et kehavigastust ei tekitatud süüdlase enda poolt, vaid see tulenes kannatanu käitumisest, ei muuda kvalifikatsiooni. Kannatanu enesetapmise korral vägistamise tagajärjel me ei võta süüdlast kriminaalvastutusele ka KrK § 106 järgi (enesetapmisele viimine). Siin kehtib sama printsiip.

2. Üliraske kehavigastuse tekitamine (vt. tabel 3)

a) **Eluohulik kehavigastus.** Eriti raske tagajärje nn. klassikalisteks tunnusteks kannatanu surma kõrval loetakse temale⁵¹ üliraskete kehavigastuste tekitamist. Need 2 tunnust on ära toodud meie igas kriminaalõiguse õpikus ja kriminaalkoodeksite kommentaarides.⁵²

Ülemkohtu praktika näitab aga, et ligi $\frac{3}{4}$ bülletäänides ära toodud kaasustest (20-st 14) käsitleb ülirasket kehavigastust. KrK §-s 107 lg. 1 tähendatud üliraskete kehavigastuse tunnused on ammendavad. Milles on siis probleem? Ülemkohtute kaasuste analüüs viib meid küsimuse sisule veel lähemale, 14-st juhust 8 oli seotud tekitamise momendil eluohtlike vigastustega. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruse p. 8 seostab aga eriti raske

⁵⁰ ENSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-13/1969.

⁵¹ Meie ei nõustu Blinderi seisukohaga, et eriti raske tagajärjena võib vaadelda ka kahju, mis on tekitatud mitte ainult kannatanule, vaid ka kõrvalistele isikutele, kes tõkestavad kuritegu. Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 80.

⁵² Уголовный кодекс РСФСР 1960 г., Комментарий, издательство ЛГУ, стр. 235; Комментарий УК РСФСР под ред. Б. С. Никифорова, М., 1964 г., стр. 278; Уголовный кодекс РСФСР, научный комментарий, т. 2, Свердловск, 1962, стр. 179.

tagajärje faktilise, reaalselt saanud resultaadiga (последствие), mitte mööduva ohuga.

Üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine

Tabel 3

VNFSV KrK § 108 lg. 1	ENSV KrK § 107 lg. 1
1) eluohtlik	1) eluohtlik
2) tõi kaasa endaga nägemise või kuulmise kaotuse	—
3) mõne organi või organi funktsiooni kaotuse	2) põhjustas mõne organi kaotuse, selle tegevuse lõkkamise
4) vaimuhaiguse	3) vaimuhaiguse
5) muu terviserikke, mis on seotud töövoime alalise, mitte alla $\frac{1}{3}$ kaotusega	4) töövoime püsiva, mitte alla $\frac{1}{3}$ kaotusega seotud muu terviserikke
6) põhjustas raseduse katkemise	—
7) inetukstegeva näorikke	5) parandamatu, inetukstegeva näorikke

* Eesti NSV KrPK § 58 (Vene NFSV KrPK § 79) sätete kohaselt on kehavigastuse iseloomu kindlakstegemiseks kohustuslik ekspertiisi teostamine. Kohtumed. eksperdid juhivad kehavigastuse raskusastme kindlakstegemisel eeskirjadest, mis on kinnitatud vastava liiduvabariigi tervishoiuministri poolt kooskõlastatult vabariigi justiitsametkondadega (meil 1961. a. det., Vene NFSV-s 4. apr. 1961). Kuivõrd uurimis- ja kohtuorganite ülesandeks on eksperdi arvamise hindamine, on vaja nimetatud eeskirju ka teada. Vene NFSV-s on vastav instruksioon avaldatud juriidilises ajakirjanduses,⁵³ meil aga mitte. See raskendas nimetatud eeskirjade tundmaõppimist.

Käesoleval ajal on meie vabariigis välja antud uus juhend, mis on ka välja saadetud kõigile justiitsorganitele.

Et selle seisukohaga ei taheta senini nõustuda erinevates kohtu- ja järelevalveinstantsides, seda näitab ilmekalt järgmine kaasus.

Kod. Štšukin mõisteti Orjoli oblasti kohtu poolt süüdi selles, et ta vägistamise käigus tekitas kannatanule hulgaliselt kehalisi vigastusi: peksis rusikaga näkku, tõstis kannatanu jalgupidi üles ning lõi peaga vastu maad, mille tagajärjel viimane kaotas kahel korral teadvuse. Olles viinud kannatanu abitusse seisundisse, vägistas Štšukin tema. Kohtumed. ekspertiis tunnistas kannatanule tekitatud kehavigastused — rohked luumurrud — üliraskeks kui eluohtlikud tekitamise momendil.⁵⁴ Orjoli oblastikohus mõistis Štšukini süüdi VNFSV KrK § 117 lg. 2 järgi.⁵⁵ — I instants.

⁵³ Правила определения степени тяжести телесных повреждений, предусмотренных Уголовным кодексом РСФСР 1960 г. Правила согласованы с Министерством юстиции РСФСР, Прокуратурой РСФСР, Верховным Судом РСФСР, Министерством внутренних дел РСФСР Н. Виноградовым 4 апреля 1961 г. — «Советская юстиция», 1961, № 13, стр. 28—31.

⁵⁴ «Бюллетень Верховного Суда СССР» — 1970, № 3, стр. 27—28.

⁵⁵ VNFSV ja Armeenia NSV kriminaalkodeksid näevad vägistamise kvalifitseeriva asjaoluna ette ähvardust tappa või tekitada üliraske kehavigastus.

VNFSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegium kvalifitseeris Štšukini käitumise KrK §-de 117 lg. 1 ja 108 lg. 1 järgi, leides, et süüdlane ei ähvardanud kannatanut tapmise ega üli-raske kehavigastuse tekitamisega — II instants. Tuleb välja kurioosum — suuline ähvardus tekitada üli-raske kehavigastus loetakse raskemaks kuriteoks (KrK § 117 lg. 2) kui faktiline üli-raske kehavigastuse tekitamine (KrK § 117 lg. 1 antud kaasu-ses). Kriminaalõiguspõhiste ülesehituse põhiprintsiipide järgi on aga alati loetud raskemini karistatavaks kuriteoks seda, kus kahju põhjustatakse, mitte aga sellist koosseisu, kus ähvarda-takse kahju tekitamisega (võrdleme — tahtlik tapmine — KrK § 100 ja tapmisega ähvardamine — KrK § 128). See räägib vaid VNFSV KrK § 117 lg. 2 ebatäiuslikkusest.

VNFSV prokuröri asetäitja esitas protesti VNFSV Ülemkohtu Presiidiumile, vaidlustades ka juba oblastikohtu otsust, kes ole-vat alusega kvalifitseerinud Štšukini käitumise KrK §-lt 117 lg. 3 KrK §-le 117 lg. 2. Järelikult olid eeluurimisorganid (prokura-tuur) lugenud kannatanule tekitatud kehavigastusi eriti raskeks tagajärjeks vägistamisel.⁵⁶

Samaaegselt esitas Ülemkohtu Presiidiumile protesti VNFSV Ülemkohtu esimees vastupidiste taotlustega, nähes õiget lahend-ust kvalifikatsioonis KrK §-de 117 lg. 1 ja 108 lg. 1 järgi.

VNFSV Ülemkohtu Presiidium rahaldas neist esimese. Põh-jendus: kui võrd kannatanule oli tekitatud hulgaliselt kehavigas-tusi — «перелом основания черепа, сотрясение головного мозга, перелом 3-го шейного позвонка (тела и дужки), ушиб грудной клетки. Повреждения отнесены экспертизой к разряд тяжких, опасных для жизни». 5 kuud hiljem, asja arutamise ajal, oli kannatanul tuvastatud alatine töövõime kaotus 10%.⁵⁷

Nimetatud 20. märtsi 1968. a. määrus oli ära trükitud Vene NFSV Ülemkohtu bulletinis pealkirja all: «Arvukad eluohtlikud kehavigastused, mis tekitati kannatanule vägistamise käigus, võivad olla arvatud selle kuriteo eriti raskeks tagajärjeks ja on aluseks süüdlase tegevuse kvalifitseerimiseks VNFSV KrK § 117 lg. 3 järgi.»⁵⁸

Paistis, et asi on otsustatud. Kuid NSV Liidu Ülemkohtu esi-mehe protesti alusel vaadati eeltoodud lahendus läbi NSV Liidu Ülemkohtu pleenumil. Protestis taotleti Štšukini käitumise kvali-fitseerimist KrK §-de 117 lg 2 ja 108 lg. 1 järgi. Protest rahul-dati. 4. dets. 1969. a. ülemkohtu pleenumi määrus avaldati NSV Liidu Ülemkohtu bulletinis pealkirja all: «Vägistamine, mis on

⁵⁶ Analooilises asjas Kovaljovi süüdistuses oli samuli esitatud NSVL peaprokuröri protest KrK §-le 117 lg. 3, §-le 117 lg. 2 ja 108 lg. 1 kvalifitseeri-mise vastu; see jäeti rahuldamata. «Бюллетень Верховного Суда СССР» — 1965, № 2, стр. 28—29.

⁵⁷ Töövõime püsiva, mitte alla 1/3 kaotusega seotud terviserike on üli-raske (KrK § 107 lg. 1).

⁵⁸ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР» — 1968, № 7, стр. 7—8.

seotud kannatanule kehavigastuste tekitamisega, mis on tekitamise momendil eluohtlikud, ei kuulu kvalifitseerimisele kui vägistamine, mis tõi kaasa eriti raske tagajärje.»⁵⁹

Märkus. Pealkirjas oli toimetus vääratanud — neid vigastusi loeti hoopis eriti raskeks tagajärjeks.

Meie vabariigis, kus KrK § 115 lg. 2 dispositsioon ei näe ette kvalifitseeriva asjaoluna ähvardust tappa või tekitada üliraskest kehavigastust, oleks Štšukini käitumine kvalifitseeritud hoopis KrK §-de 115 lg. 1 ja 107 lg. 1 järgi.

Tuleneb see ju otseselt ülemkohtu pleenumi määruse p-st 8. Meie vabariigi kohtupraktika on sellest kinni pidanud enam-vähem järjekindlalt. Kod. Laane süüdistuses KrK §-de 15 lg. 2 ja 115 lg. 1 järgi (kohtu poolt kvalifitseeritud KrK §-delt 15 lg. 2 ja 115 lg. 3) öeldakse kohtuotsuses: «Asfüksia (kägistamise tagajärjel eluohtlik seisund lämbumise ähvardusega — autori märkus) seisund ei põhjustanud kannatanule pikaajalisi tervisehäireid, seega ei põhjustanud eriti rasket tagajärge.»⁶⁰ Analoogilises asjas Toome süüdistusasjas ütleb ülemkohus: «Kohus arvestab, et mingeid jäädavaid raskeid vigastusi kannatanul ei esine.»⁶¹ Mõlemal juhul oli kohtumed. ekspertiisi arvamuse kohaselt tegemist tekitamise momendil eluohtlike kehavigastustega, mis kuuluvad ülirasquete liiki. Kui on aga tegemist eluohtlike ülirasquete kehavigastustega kvalifitseerivatel asjaoludel (KrK § 107 lg. 2), on lahendus ikka sama.

Kod. Lepik mõisteti süüdi selles, et ta õöl vastu 13. maid 1968. a. Elva raudteejaama läheduses metsas vägistas pöörmeposti valvuri. Kannatanu vastupanu mahasurumiseks kasutas kurjategija füüsilist jõudu, appihüüete takistamiseks surus ta käe kannatanu suule ja toppis talle sõrmi kurku, seejärel sidus kannatanule suka kaks korda ümber kaela ning seejärel kägistas.

Kannatanu kaotas korduvalt teadvuse. Kägistamisele kaasnesid ähvardused kannatanu tappa ja metsa maha matta. Vägivald — lämmatamine, sukaga poomine ja tapmisega ähvardused — kestsid pikemat aega.⁶²

Eeluurimisorganid ja kohus kvalifitseerisid Lepiku kuriteo (silmas pidades ülemkohtu pleenumi määruse p. 8 ja arvukalt trükitud ülemkohtu praktikat analoogilistes küsimustes) KrK §-de 115 lg. 1 ja § 107 lg. 2 p. 5 järgi (eriti piinaval viisil tekitatud üliraske kehavigastus).

Naisisiku sugulise puutumatus ja sugulise vabaduse vastu suunatud kuritegu oli nüüd surutud tagaplaanile raskema, KrK

⁵⁹ «Бюллетень Верховного Суда СССР» — 1970, № 3, стр. 27—28.

⁶⁰ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-18/1968.

⁶¹ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-54/1971.

⁶² Tartu Rajooni Rahvakohtu kriminaaltoimik 1-64/1968.

§ 107 lg. 2 p. 5 järgi kvalifitseeritava kuriteo poolt, muutudes esmajoones isiku tervise vastu suunatud kuriteoks. Ka see lahend ei ole veenev, kuigi tema seaduslikkus on vaieldamatu.

A. Ignatov loeb õigustatult ebaõigeks üli-raskete kehavigastuste üksikutele tunnustele erisuguse juriidilise hinnangu andmist. Ta on järjekindlalt esinenud sellise vahetegemise vastu, kus ühed üli-rasked kehavigastused loetakse eriti raskeks tagajärjeks, teisi mitte.⁶³

Loogiline on, et ühte kehavigastuste liiki (näit. KrK § 107 lg. 1) arvatakse sisult enam-vähem üheraskused, analoogilised kahjustused. Neil on ühtsed meditsiinilised kriteeriumid. Kõheldav on aga, kas nii meditsiinilises kui ka sotsiaalses mõttes on oma ohtlikkusest ja raskusest samastatavad sellised kehavigastused nagu nägemise kaotus ja parandamatu inetukstegev näo-riike.

«Eluohtlikeks loetakse sellised kehavigastused, mis nende tavalisel kulgemisel lõpevad surmaga või loovad kannatanule surma saabumise ohu. Ohtlikkus elule määratakse kindlaks kehavigastuse tekitamise momendil, sõltumata edaspidistest tagajärjedest.»⁶⁴

Ka meie kriminaalkodeksi kommentaaride autorid märgivad, et eluohtliku kehavigastuse korral on kannatanu ellujäämisega üheväärselt võimalik tema surm.⁶⁵

Vene NFSV Ülemkohtu pleenum, arutades kohtute poolt NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 5. aug. 1967. a. määruse täitmist, tegi NSV Liidu Ülemkohtu pleenumile ettepaneku muuta pleenumi määruse p. 8 selles küsimuses.⁶⁶

Kuna nimetatud ettepanekust on möödunud üle seitsme aasta, siis võib arvata, et on vaevalt alust oodata kohtupraktika muutmist. Tuleneb ju pleenumi määruse p. 8 tekst üleliidulise seadluse tekstist endast, kus kõneldakse «eriti raskest tagajärjest». A. Ignatovi loogiliste ja põhjendatud seisukohtade pooldajail jääb üle taotleda üleliidulise seadluse teksti muutmist.

⁶³ А. Игнатов. Особо тяжкие последствия изнасилования. — «Советская юстиция», 1968, № 10, стр. 10; А. Н. Игнатов. Некоторые вопросы квалификации половых преступлений. — Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 17, М., 1972, стр. 55—73; А. Н. Игнатов. Вопросы квалификации убийств и изнасилований. — Раскрытие тяжких преступлений против личности (Материалы научно-практической конференции). М., 1973, стр. 52—55; А. Н. Игнатов. Спорные вопросы квалификации половых преступлений. — Преступления против нравственности (Материалы научно-практической конференции). Вильнюс, 1970, стр. 84—94.

⁶⁴ Ю. Лубшев. Критерии оценки тяжести телесных повреждений. — «Советская юстиция», 1973, № 3, стр. 18—21.

⁶⁵ Eesti NSV kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne, § 107, koht. 8b.

⁶⁶ Информация о Пленуме Верховного Суда РСФСР — «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1967, № 22, стр. 5—8.

Senine praktika — vägistamise kvalifitseerimine ideaalkonkurentsis kehavigastuse tekitamisega — ei ole põhjendatud ja on vastuolus ülemkohtu pleenumi määruse p. 4-ga, mis õigesti välistab süü ideaalkonkurentsi.

Järeldus. Eluotlike kehavigastuste tekitamine vägistamisel, mis ei too endaga kaasa teisi tagajärgi (mis oleksid vaadeldavad üliraske kehavigastusena), tuleks *de lege ferenda* lugeda vägistamist kvalifitseerivaks asjaoluks ning vastavalt muuta KrK § 115 lg. 2.

Selline KrK § 115 lg. 2 dispositsiooni muutmine on võimalik liiduvabariigi seadusandlusega.

b) **Vaimuhaiguse põhjustamist** vägistamise tagajärjel, sõltumata sellest, kas see haigus on püsiv või ajutine, vaatleb kohtupraktika eriti raske tagajärjena. «Kui vägistamine toob kaasa kannatanu vaimuhaiguse, kuulub süüdlase käitumine kvalifitseerimisele VNFSV KrK § 117 lg. 3 järgi, sõltumata sellest, kas see haigestumine on püsiva iseloomuga või mitte.»⁶⁷ Õeldu kehtib ka vaimuhaiguse, näiteks skisofreenia ägenemise kohta. «Vaimuhaiguse ägenemine ja üleminek raskesse vormi vägistamise tagajärjel saadud psüühilise trauma tulemusena on õigesti loetud vägistamise eriti raskeks tagajärjeks ning annab alust süüdlase käitumise kvalifitseerimiseks VNFSV KrK § 117 lg. 3 järgi.»⁶⁸ nii on pealkirjastatud VNFSV Ülemkohtu bulletäänides äratoodud konkreetset kohtulahendit.

Siiski ei saa, nagu õigesti märgib B. Blinder⁶⁹, lühiajaline, kiiresti mööduv psühhhoos või depressiivne seisund olla eriti raskeks tagajärjeks.⁷⁰

c) **Raseduse katkemist** ei ole ära toodud üliraskete kehavigastuste tunnuste loetelus kolmes liiduvabariigis, need on Kasahhi, Usbeki ja Eesti NSV KrK-des. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruse p. 8 käsitleb aga raseduse katkemist vägistamise eriti raske tagajärjena. Eesti NSV Ülemkohtu seisukoht näib selles küsimuses olevat teistsugune.

Kod. Palmsaar mõisteti süüdi selles, et ta Paide raudteejaamas tungis öösel vägistamise eesmärgil kallale jaamakorraldajale, kelle vastupanu mahasurumiseks tekitas üliraskeid kehavigastusi. Kõrvaliste isikute vahelesegamine takistas süüdlast kuritegu lõpule viimast.⁷¹

Ülemkohus oma 14. mai 1971. a. otsuses ütleb, et «kohtualune tekitas kannatanule koljuluude murru ja peaaaju vapustuse näol

⁶⁷ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1966, № 6, стр. 9—10.

⁶⁸ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1966, № 5, стр. 8.

⁶⁹ Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 88.

⁷⁰ Sama printsiip kajastub VNFSV Ülemkohtu Presiidiumi määruses konkreetsetes asjas, kus kannatanu ajutine vaimutegevuse häire (reaktiivne depressioon), millest ta väljus enne asja läbivaatamist kohtus, ei olnud vaadeldud eriti raske tagajärjena. — «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1971, № 2, стр. 10.

⁷¹ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-23/1971. a.

üliraske kehavigastuse, s. o. eriti raske tagajärje», ning tema käitumine kvalifitseeriti KrK §-de 15 lg. 2 ja 115 lg. 3 järgi. Karistuse mõistmisel on aga ülemkohus arvestanud vastutust raskendavate asjaoludena süüdlase joobeseisundit ja «kuriteoga raske tagajärje põhjustamist, mis väljendus selles, et kannatanu oli sunnitud kuriteo läbi talle tekitatud raske tervisliku seisundi tõttu oma raseduse katkestama».

Ometi on NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruse p. 8 järgi raseduse katkemine vägistamist eriti kvalifitseeriv koosseisuline tunnus, mis ei saa arvesse tulla vastutust raskendava mittekoosseisulise tunnusena (KrK § 38 p. 4).

Järeldus. Raseduse katkemist saaks lugeda Eesti NSV-s vägistamise eriti raskeks tagajärjeks üksnes siis, kui muudetakse ENSV KrK § 107 lg. 1, mis sisaldab üliraske kehavigastuse mõiste määratluse.

3. Kannatanu rasestumine

Meie vabariigi ülemkohtu praktikas on kannatanu rasestumine olnud harva esinevaks tagajärjeks vägistamisel. Analüüsitaval perioodil 0,82% kõigist KrK § 115 lg. 3 tunnustel arutata- vatest asjadest. Esinenud on see just nendel juhtudel, kus kannatanuks osutusid süüdlase alaealised (isegi lapsealised) perekonnaliikmed, kellega kohtualused olid vahekordades pikema aja vältel.

Kod. P. mõisteti süüdi selles, et alustas kooselava vennatütrega süstemaatilist suguelu, kasutades viimase abitut seisundit — kannatanu oli siis veel 12-aastane. 2 aastat hiljem, 14-aastasena, tütarlaps rases- tus.⁷²

Eesti NSV Ülemkohus oma 18. jaan. 1968. a. otsuses arvestas kannatanu rasestumist vastutust raskendava asjaoluna karistuse mõistmisel (KrK § 38), ei lugenud seda aga mitte vägistamise eriti raskeks tagajärjeks.

Kod. K. mõisteti süüdi alaealise vägistamise eest, kellega ta alates 14. eluaastast oli süstemaatiliselt sugulises vahekorras. Kannatanu rases- tus ja sünnitas 16-aastaselt.⁷³

Kuriteo kvalifikatsioon ENSV KrK § 115 lg. 3 järgi tulenes kannatanu alaealisusest. Eesti NSV Ülemkohus oma 4. märtsi 1969. a. otsuses ei lugenud rasestumist ja sünnitamist vastutust raskendavaks asjaoluks ka karistuse mõistmisel.

Vastupidisel seisukohal on VNFSV Ülemkohus, kes 15-aas- tase kannatanu rasestumist ja sellele järgnenud aborti luges eriti raskeks tagajärjeks vägistamisel.⁷⁴

⁷² Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-4/1968.

⁷³ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaaltoimik K-1-9/1969.

⁷⁴ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1965, № 2, стр. 13.

Kannatanu rasestumise lugemine vägistamise üheks võimalikuks loomulikuks tagajärjeks, nagu teeb seda B. Blinder,⁷⁵ on kohatu. Ei saa samastada kokkuleppel sugulisse vahekorda astumist vägistamisega. Kui esimesel juhul naisisik arvestab rasestumisvõimalust kas või abstraktselt, siis teisel juhul on tema suhtes toimepandud tegu vägivaldne, tema tahte vastane. Vaevalt saab siis juttu olla vägivaldse teo tagajärje loomulikkusest. J. Jakovlev soovitab rasestumise tunnistada seadusandlikus korras vägistamist kvalifitseerivaks (lg. 2) tunnuseks.⁷⁶

Kuigi kannatanu (näit. alaealise) rasestumine on temale suureks moraalseks ja ka füüsiliseks löögiks, ei sõanda siiski toetada J. Jakovlevi ettepanekut juba protsessuaalsetel kaalutlustel. Välja arvatud juhud, kui kannatanuks on alaealine perekonnaliige, on ülimalt komplitseeritud tõendada, et kannatanu rasestus just vägistamise tagajärjel.

Järeldus. Kannatanu rasestumist ei saa käsitleda eriti raske tagajärjena vägistamisel ka mitte *de lege ferenda*.

4. Suguhaigusesse nakatumine

Suguhaigusesse nakatumine on üheks vägistamisega kaasnevaks võimalikuks tagajärjeks.

26-aastane trollibussi konduktor, tulles hilja õhtul töölt, langes seitsmeliikmelise vägistajate grupi ohvriks. Kallaletungijad tassisid kannatanu surnuaiale, kus ta vägistati. Kohtumed. ekspertiis tegi kindlaks suguhaiguse — gonorröa — olemasolu kannatanul. Viimane ei olnud teadlik sellise haiguse põdemisest. Uurides süüdistatavaid, selgus, et neljal vägistajal on sama diagnoos. Nad kõik olid arvel suguhaiguste dispanseris. Põhjuslik seos vägistamise ja suguhaigusesse nakatumise vahel tehti kindlaks.⁷⁷

Erialases kirjanduses peetakse õigustatult kohtumed. ekspertiisi vägistamise asjades kohustuslikuks. Ekspertiisi objektiks loetakse ka suguhaigusesse nakatumisele viitavaid tunnuseid.⁷⁸

⁷⁵ Б. А. Блиндер, *op. cit.*, стр. 89.

⁷⁶ Я. М. Яковлев, *op. cit.*, стр. 188.

⁷⁷ Kaasus pärineb Leedu kohtupraktikast. Vt. Г. Ч. Сегалис, Л. Милкаускас. Судбно-медицинская экспертиза заражения венерическими заболеваниями. Преступление против нравственности (Материалы научно-практической конференции). Вильнюс, 1970, стр. 190. Eesti NSV Ülemkohtus arutavatavatest KrK § 115 lg. 3 asjadest ei olnud alates 1968. a. ükski seotud suguhaigusesse nakatumisega. Siit võib teha kahesuguse järelduse — kas meie vabariigi kohtupraktika ei pea suguhaigusesse nakatumist eriti raskeks tagajärjeks või on selliste juhtude esinemissagedus äärmiselt väike.

⁷⁸ Г. М. Минковский, В. А. Яхонтов. Расследование и предупреждение половых преступлений несовершеннолетних (Методическое пособие). М., 1973, стр. 55.

Kas toodud kaasuses on tegemist eriti raske tagajärjega vägistamisel⁷⁹ või vägistamise ja suguhaigusesse nakatumise ideaalkonkurentsi⁸⁰, kusjuures viimast ei loeta vägistamise kvalifitseerivaks asjaoluks?

Vastus oleks järgmine: KrK § 107 lg. 1 ei sisalda üliraske kehavigastuse tunnuste loetelus suguhaigusesse nakatumist, samuti puudub nimetatud tunnus ülemkohtu pleenumi näitlikkus loetelus. Veel enam: kirjanduse andmetel oli ülemkohtu pleenumi määruse projektis suguhaigusesse nakatumine eriti raskete tagajärgede hulgas, kuid jäeti sellest välja.⁸¹

Suguhaiguste leviku vastase võitluse tõhustamise vajadus nähtub NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1. oktoobri 1971. a. seadlusest «Vastutuse tugevdamise kohta suguhaiguste leviku eest», mille eest kvalifitseerivatel asjaoludel nähti ette vabadusekaotus kuni 5 aastani.⁸²

Tervishoiuorganite seisukoha on väljendanud Vene NFSV Tervishoiuministeeriumi pea-kohtumed. ekspert V. K. Derboglov⁸³ VNFSV Ülemkohtu pleenumil 5. aug. 1967. a., kus arutati liidu ülemkohtu pleenumi määruse täitmist. Peaekspert pani ette arvata suguhaigusesse nakatumine eriti raskete tagajärgede hulka. Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi määrus selles osas seisukohta aga ei võtnud, see nähtub 5. aug. 1967. a. vastuvõetud määrusest nr. 37.⁸⁴

Eri teed on läinud üks viimastest dissertatsioonide autoritest vägistamise küsimuses, G. B. Jelemisov.⁸⁵ Tema pooldab eriti raskete tagajärgede laiendamist. Suguhaigusesse nakatumise kõrval on loetletud ka teised rasked haigused, mis võivad edasi kanduda ühelt isikult teisele nende lühiajalise kontakti tulemusena, nagu tuberkuloos, leepira, koolera, katk jt.

⁷⁹ Nii arvavad Л. А. Андреева и др., *op. cit.*, стр. 23; Я. М. Яковлев, *op. cit.*, стр. 181; Анашкин, *op. cit.*, стр. 8—9; А. Игнатов. Уголовная ответственность за изнасилование. — «Советская юстиция», 1963, № 8, стр. 14; Курс советского уголовного права. Часть особенная, т. V, 1971, стр. 159.

⁸⁰ Eesti NSV Kriminaalkodeksi. Kommenteeritud väljaanne. Parandatud ja täiendatud trükk. Koostanud professor Ilmar Rebane. Tallinn, 1972, § 119, komm. 5.

⁸¹ Г. Анашкин. Квалификация изнасилования при отягчающих обстоятельствах. — «Советская юстиция», 1968, № 16, стр. 8—9.

⁸² NSVL ÜT, 40, 392 (ilm. 6. okt. 1971) kodifitseeritud meie KrK § 119 uues redaktsioonis ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 28. jaan. 1972. — ENSV ÜT, 1972, nr. 6, art. 45.

⁸³ «Бюллетень Верховного Суда РСФСР», 1967, № 12, стр. 5—8.

⁸⁴ «VNFSV kohtute poolt NSVL Ülemkohtu pleenumi 25. märtsi 1964. a. määruse «Kohtupraktikast vägistamise asjades» täitmisest», «Сборник постановлений пленума Верховного Суда РСФСР 1961—1971», М., 1972, стр. 101—104.

⁸⁵ Вт. Г. Б. Елемисов. Уголовно-правовое и криминологическое исследование изнасилования (по материалам Казахской ССР). Автореферат канд. дисс. М., 1973, стр. 12.

Kuigi ettepaneku autor on võib-olla silmas pidanud oma vabariigi kliimaatilisi iseärasusi ja raskete haiguste levimise suuremaid võimalusi, on see vasturääkiv meie artikli põhikontseptsioonile — piiritleda täpsemalt eriti raskeid tagajärgi nende kontsentreerimise ja üheselt mõõtmise abil. G. Jelemisovi seisukohta me ei jaga.

Omamoodi variandi pakub välja S. Ulitski, küsides, kuidas hinnata vägistamisel kannatanu käitumist, kes nakatab suguhaigusesse vägistaja.⁸⁶ Kuivõrd kuritegu kujutab endast isiku tahteakti, valikuvõimalust erinevate käitumisvariantide vahel, siis ei saa antud juhul rääkida üldse isikute vabast tahtest ega kuriteost.

Vahepealset loogilisemat teed pidi arutleb L. Andrejeva,⁸⁷ kes seab saabunud tagajärje — suguhaigusesse nakatumise — sõltuvusse selle raskusest ja ravi kestusest. Ta näitab, et süüfilis võib olla eriti raskeks tagajärjeks. Kuid kes ütleb, kus on haiguse tõsiduse ja tagajärje raskuse mõõtmise piirid.

Järeldused

— Suguhaigusesse nakatumine iseenesest ei ole vägistamise eriti kvalifitseerivaks asjaoluks ja kvalifitseeritakse KrK §-de 115 ja 119 ideaalkonkurentsis.

— Kui suguhaigusesse nakatumine toob kaasa tagajärjed, mis on ette nähtud KrK §-s 107 lg. 1, on tegemist eriti raske tagajärjega, kuid mitte suguhaigusesse nakatamise, vaid üli-raske kehavigastuse tekitamise tunnuse alusel (näit. invaliidistumine süüfilisse haigestumise tagajärjel).

5. Defloratsioon

Kohtupraktika ja erialane kirjandus ei loe defloratsiooni ehk neitsiriket vägistamise eriti raskendavaks asjaoluks, kuigi seda sageli esineb.⁸⁸ A. Ignatov on teinud varem isegi ettepaneku asendada kannatanu alaealisus kui vägistamist eriti kvalifitseeriv asjaolu neitsirikkega.⁸⁹ Poolehoidjaid see seisukoht ei leidnud, kuid vajab edasist uurimist.

Kahtlematult peaks antud küsimus huvitama neid autoreid,

⁸⁶ С. Улицкий. Уголовная ответственность за распространение венерических заболеваний. — «Советская юстиция», 1973, № 5, стр. 23—24.

⁸⁷ Л. Андреева и др., *op. cit.*, стр. 23.

⁸⁸ J. Jakovlevi andmetel tema poolt uuritud 420 vägistamise asjast oli seotud neitsirikkega 22% juhtudest. — Я. М. Яковлев. Половые преступления. Душанбе, стр. 104.

⁸⁹ Sealsamas, lk. 104.

kes tegelevad viktimoloogia küsimustega.⁹⁰ On ju kannatanute uurijad sageli võtnud vaatluse alla just KrK § 115 järgi kvalifitseeritavad kuriteod.⁹¹

Ei saa nõustuda V. Minskajaga, kes teeb ettepaneku kannatanu negatiivse (näit. provotseeriva) käitumise kajastamise vajaduse vägistamise dispositsioonis, kuna siis olevat tegemist vastutust kergendava asjaoluga. Kui Minskajaga nõustuda, tuleks hakata tema ettepanekut kohaldama ka teiste isikuvastaste kuritegude (näit. tahtlik tapmine, üliraske kehavigastuse tekitamine jne.) puhul, kus kannatanu enda käitumine ei pruugi ründe valandumise ajendina sageli sugugi väiksem olla, kui seda täheldab V. Minskaja vägistamise asjades. Veel enam. Nendel juhtudel võib esineda isegi kannatanupoolne tahtlus.⁹² Pealegi on seaduse andja sanktsioonide kehtestamisel jätnud küllaltki avarad piirid kohtule karistuse individualiseerimiseks.

Kohtupraktika ei ole senini lugenud neitsiriket vastutust raskendavaks asjaoluks (KrK § 38 p. 4).

ОБ ОСОБО ТЯЖКИХ ПОСЛЕДСТВИЯХ ИЗНАСИЛОВАНИЯ

Х. Тынисмяги

Резюме

Однозначное понимание особо тяжких последствий изнасилования необходимо для обеспечения социалистической законности и гарантии прав обвиняемых.

В первом разделе статьи автор рассматривает вину в отношении причиненных изнасилованием особо тяжких последствий. Автор находит, что тяжкие последствия преступления, указанные в диспозициях статей Особенной части УК, должны быть охвачены виной. В связи с этим автор вносит предложение дополнить ст. 3 УК ЭССР (основание уголовной ответственности) новой частью, где было бы указано, что последствия, отнесенные к квалифицирующим признакам преступления, должны быть охвачены виной подсудимого.

Во втором разделе статьи на основании материалов судебной статистики ЭССР анализируется динамика преступления, пре-

⁹⁰ В. С. Минская. Криминологическое и уголовно-правовое значение поведения потерпевших. — Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 16. М., 1972, стр. 9—26; В. С. Минская. Опыт виктимологического изучения изнасилования. — Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 17. М., 1972, стр. 21—31.

⁹¹ И. Ф. Крылов. Психологическая характеристика потерпевшей при исследовании половых преступлений. — Преступление против нравственности (Материалы научно-практической конференции). Вильнюс, 1970, стр. 15—26.

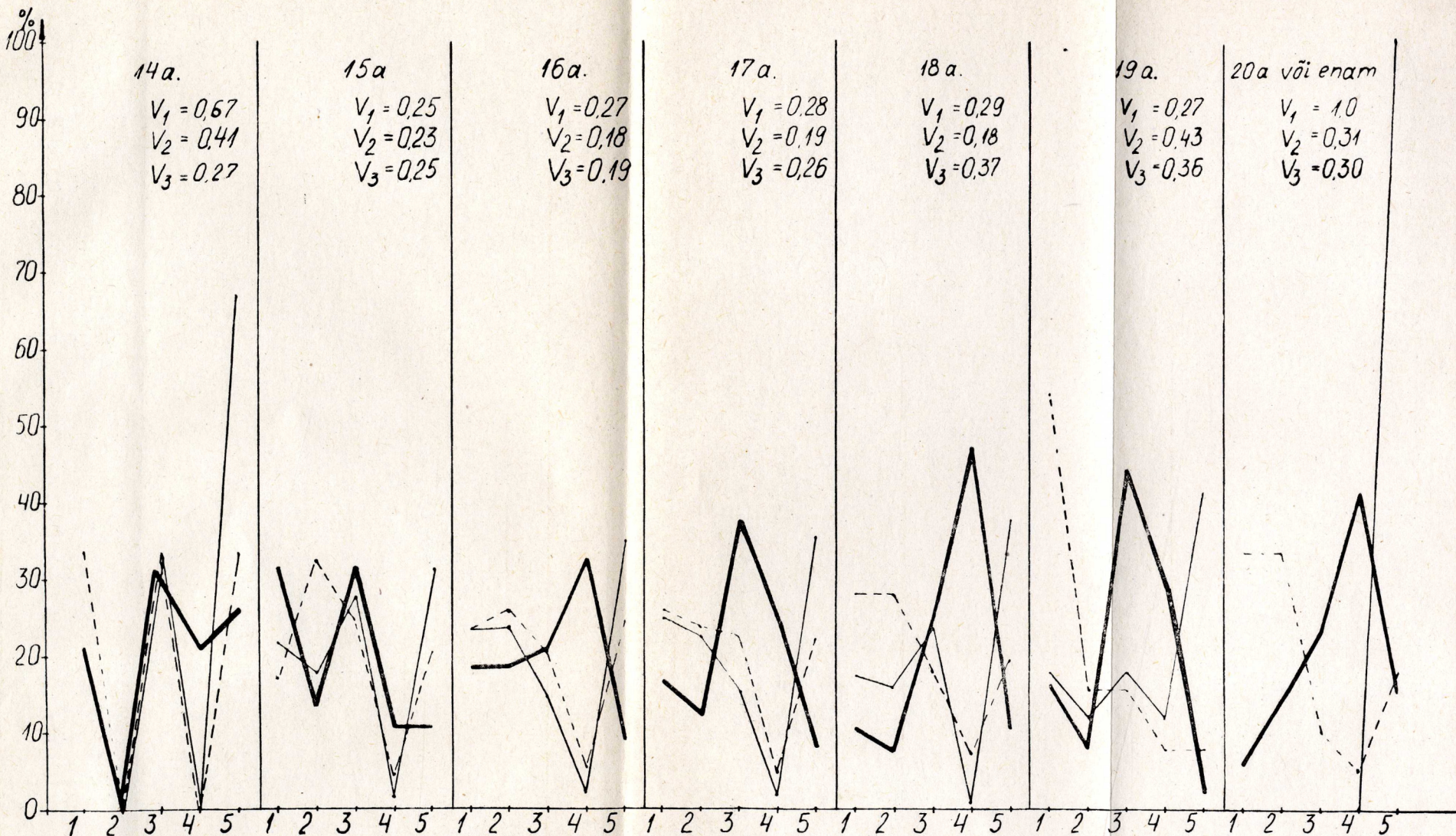
⁹² П. Дагель. Имеет ли согласие потерпевшего уголовно-правовое значение. — «Советская юстиция», 1972, № 3, стр. 25.

дусмотренного ст. 115 УК ЭССР в течение последних 7 лет (таблица 1). Оказывается, что изнасилование, предусмотренное ст. 115, ч. 3, УК ЭССР, составляет 66,1%, а ст. 115, ч. 2, УК — 5,7% из всех преступлений, квалифицированных по ст. 115 УК ЭССР (таблица 2).

Незначительная доля повторных изнасилований (ст. 115, ч. 2, УК ЭССР) лишний раз опровергает биологические концепции преступности. Автор считает, что диспозиция ст. 115, ч. 2, УК слишком узка и ее следовало бы дополнить словами: «в случае создания опасности для жизни потерпевшего». Тем самым изнасилование, сопряженное с опасными для жизни телесными повреждениями, но не повлекшее за собой последствий, предусмотренных ст. 107, ч. 1, УК ЭССР, попадало бы под признаки ст. 115, ч. 2, УК ЭССР. Такое изменение закона входит в компетенцию союзных республик.

В третьем разделе статьи рассматриваются различные виды особо тяжких последствий изнасилования: смерть потерпевшей, особо тяжкие телесные повреждения и др.

Автор полагает, что особо тяжкими последствиями изнасилования следовало бы признать только смерть потерпевшей (умышленное убийство в связи с изнасилованием квалифицируется, как известно, по п. 3 ст. 101 УК) и причинение особо тяжких телесных повреждений. Прерывание беременности, забеременение, заражение венерической болезнью и т. д. могут быть признаны особо тяжкими последствиями изнасилования тогда, когда одновременно были причинены последствия, предусмотренные ст. 107, ч. 1, УК ЭССР. При отсутствии этих последствий указанные обстоятельства могут быть учтены только при назначении наказания (ст. 38, п. 4, УК ЭССР).

Domineeriv suundus:

- 1. Suundus väikesele grupile
- 2. Suundus perekonnale.

3. Suundus füüsilisele eneseteostusele.

4. Suundus meelelahutustele.

5. Suundus väimsele eneseteostusele.

- keskkool (V_1)
- - - kutsekool (V_2)
- kurjategijad (V_3)